

УДК 378.091.12.011.3-051:377.3

Торубара О. М.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА СПЕЦТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглядається активізація навчальної діяльності, що полягає в управлінні мотивацією та психічними процесами, які задіяні у навчанні. Характерною рисою розумового розвитку є накопичення особливого фонду добре відпрацьованих і міцно закріплених розумових прийомів, які можна віднести до інтелектуальних умінь. Встановлено, що з метою активізації пізнавальних процесів викладач повинен подавати матеріал на високому науковому рівні й водночас доступно. Вагомим засобом активізації виступає проблемне навчання, основане на закономірностях творчого засвоєння знань та способів діяльності. Доведено, що процес навчання у педагогічному вищому навчальному закладі є одночасно дидактичним і психологічним. Найтісніше об'єднання засвоєння знань, формування професійних навичок і вмінь, наукового пошуку, розвитку вищих розумових якостей студентів, активізації їх пізнавальної діяльності реалізується у навчальному процесі шляхом здійснення міжпредметних зв'язків.

Ключові слова: *спецтехнології, професійна діяльність, мотивація, творчі здібності, розумовий розвиток, самостійність, інтенсифікація.*

Актуальність проблеми дослідження. Реалії сьогодення вимагають розробки більш динамічного та гнучкого підходу до визначення змісту, цілей і завдань навчання, добору методів навчання, організаційних форм і засобів навчання, який був би спроможним розв'язати проблему забезпечення господарства країни висококваліфікованими педагогічними кадрами. Одним із засад розробки такого підходу є науково-обґрунтоване впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у процес підготовки майбутніх викладачів спецтехнологій.

Сучасний викладач спецтехнологій, який не навчений технологіям використання педагогічних програмних засобів, не зможе на високому науково-методичному рівні готувати і проводити заняття. Але підготовка викладача спецтехнологій у цьому напрямі здійснюється у педагогічних вищих навчальних закладах, тому виникає потреба впровадження комп'ютерно-орієнтованих компонентів у традиційні методичні системи навчання. Одним із провідних напрямів розвитку сучасної системи освіти в Україні є поступова комп'ютеризація усіх її ланок з метою підготовки комп'ютерно-грамотної генерації фахівців з усіх галузей народного господарства та виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню різноманітних аспектів підготовки викладачів вищих навчальних закладів, їх професійного становлення присвячені праці вітчизняних дослідників С. Вітвицької, Н. Гузій, О. Гури, О. Дубасенюк, Г. Романової, С. Сисоєвої; теоретичні аспекти соціальної та освітньої взаємодії обґрунтовано в дослідженнях провідних науковців у галузі педагогічної психології – Ш. Амонашвілі, Л. Виготського, Д. Ельконіна, О. Леонтєва; психологічні аспекти міжособистісної взаємодії розглянуто у працях Г. Андрєєвої, О. Бодальова, Л. Велитченко, А. Добровича, М. Кагана, В. Куніциної, Б. Ломова, Є. Мелібруди.

Мета статті – проаналізувати психолого-педагогічні основи підготовки майбутніх викладачів спецтехнологій у процесі розвитку творчих здібностей.

Виклад матеріалу. Найважливішим напрямком удосконалення процесу навчання є урахування психологічних закономірностей пізнавальної діяльності студентів та активізація їхніх психічних процесів.

М. Нікандров [4] стверджує, що практична робота щодо активізації навчальної діяльності буде полягати в управлінні мотивацією та психічними процесами, які задіяні у процесі навчання. Опанування навчальним матеріалом формування мотиваційної сфери студентів здійснюється усвідомленням цільової установки, звертанням уваги студентів не тільки на значимість даного навчального матеріалу для вивчення інших тем курсу, а й для подальшої професійної діяльності, добір цікавого, привабливого для студентів змісту, забезпеченням професійної спрямованості цього змісту.

Незаперечним є той факт, що в сучасних умовах ніяк не можна трактувати навчання тільки як формування в студентів певної системи знань, вмінь та навичок. Ставиться задача організувати навчання так, щоб воно максимально забезпечувало не тільки розумовий розвиток студентів, а й готовність до майбутньої професійної діяльності. Тому слід говорити не просто про навчання, а про навчання, яке розвиває, та про діяльнісний підхід у навчанні.

Перспективний метод розвитку мислення створений на основі теорії змістового узагальнення В. Давидова [2]. Побудова навчальної роботи базується на таких правилах.

По-перше, поняття мають засвоюватися студентами шляхом розгляду таких умов їх походження, завдяки яким вони стають необхідними.

По-друге, засвоєння знань абстрактного характеру передує ознайомленню з окремими конкретними знаннями. Останні мають бути виведені з абстрактного як із своєї єдиної основи. Це правило відповідає вимогам принципу сходження від абстрактного до конкретного.

По-третє, при вивченні предметно-речових джерел понять студенти мають виявити генетично вихідний загальний зв'язок, що визначає зміст і структуру об'єкта цих понять.

По-четверте, у студентів треба формувати такі предметні дії, за допомогою яких вони можуть виявляти в навчальному матеріалі й відтворювати в моделях суттєві зв'язки об'єкта, а потім вивчати їхні властивості.

По-п'яте, студенти повинні поступово і своєчасно переходити від предметних дій до розумової діяльності.

Д. Богоявленський [1] наголошує, що розумовий розвиток пов'язаний з двома категоріями явищ. По-перше, повинне мати місце накопичення фонду знань. Таким чином, знання – необхідна умова мислення. По-друге, для характеристики розумового розвитку важливі ті розумові операції, за допомогою яких набуваються знання. Тобто, характерною рисою розумового розвитку є накопичення особливого фонду добре відпрацьованих і міцно закріплених розумових прийомів, які можна віднести до інтелектуальних умінь. Словом, розумовий розвиток характеризується тим, що відображається в свідомості.

На думку Н. Левітова, розумовий розвиток особистості характеризується наступними показниками: 1) самостійністю мислення; 2) швидкістю та міцністю засвоєння навчального матеріалу; 3) швидкістю розумового орієнтування при розв'язуванні нестандартних задач; 4) глибоким проникненням в сутність явищ, які вивчаються; 5) критичністю розуму, відсутністю схильності до упереджених, необгрунтованих суджень.

За О. Кабановою-Меллер високий рівень розумового розвитку особистості пов'язаний з міжпредметним узагальненням розумових прийомів, який відкриває можливості їх широкого перенесення від одного предмета на інший.

На думку С. Рубінштейна [8], розвиток здібностей у сукупності із задатками здійснюється у вигляді спіралі. Реалізація можливостей, які визначаються здібностями одного рівня розвитку, відкриває нові можливості для подальшого розвитку здібностей більш високого рівня тощо.

У дослідженнях Н. Лейтеса відмічається, що загальні розумові здібності, до яких відносяться перш за все якості розуму, характеризують можливості теоретичного пізнання та практичної діяльності людини. Найсуттєвіше для людського інтелекту полягає в тому, що він дозволяє відображати зв'язки й відношення предметів та явищ оточуючого світу і тим самим надає можливість творчо перетворювати дійсність. У властивостях вищої нервової діяльності започатковані деякі передумови активності й саморегуляції, що являє собою суттєві внутрішні умови формування загальних розумових здібностей.

Ефективність навчання визначається не тільки змістом, а й способом діяльності його засвоєння, або операційною стороною діяльності. Виділення операційної сторони навчальної діяльності й процес формування її у студентів становлять центральну психологічну проблему навчання у студентів. Засвоєння студентами системи дій, за допомогою яких здійснюється розв'язання навчальних завдань, утворює основний стержень процесу навчання.

Навчальна діяльність має своїм змістом оволодіти узагальненими способами дій в сфері наукових понять, це діяльність студентів з опанування системи знань, навичок та умінь в процесі навчання [7]. Прямою метою і продуктом навчальної діяльності є навчання. Навчання є основою всебічного розвитку індивіда, формування особистості, підготовки студента до професійної діяльності.

Одним з першочергових завдань удосконалення навчального процесу у вищій школі є формування у студентів культури навчальної діяльності, проявами якої є прагнення особистості до розвитку своїх інтелектуальних здібностей, удосконалення своєї діяльності, досягнення її найвищого творчого рівня.

У психології і педагогіці вищої школи під активізацією навчальної діяльності студентів розуміють цілеспрямовану діяльність викладача, спрямовану на розробку та використання такого змісту, форм, методів, прийомів та засобів навчання, які сприяють підвищенню інтересу, активності, творчої самостійності студента у засвоєнні знань, формуванні умінь та навичок, застосуванні їх на практиці [5].

Удосконалення змісту навчання щонайменше передбачає: 1) раціональний добір навчального матеріалу із виділенням основного, базового, і другорядного, додаткового; 2) перерозподіл обсягу навчального матеріалу у часі з тенденцією максимальної концентрації нового в початковий період навчання; 3) концентрацію аудиторних годин занять також на початковому етапі навчання; 4) нерівномірне дозування навчального матеріалу для забезпечення багаторівневого відпрацювання нового матеріалу; 5) забезпечення логічної наступності нового і старого навчального матеріалу та активне використання нового для більш глибокого засвоєння пройденого, виходячи із розуміння процесу пізнання як такого, що розвивається не лінійно, а за спіраллю; 6) більш економне і раціональне використання кожної хвилини аудиторного часу.

З метою активізації пізнавальних процесів викладач повинен подавати матеріал на високому науковому рівні й водночас доступно; прагнути використовувати можливості усної мови для керування увагою та сприйняттям, звертати увагу студентів на найбільш значимі твердження, різноманітними

способами створювати позитивний емоційний фон процесу навчання. Вагомим засобом активізації виступає проблемне навчання, основане на закономірностях творчого засвоєння знань та способів діяльності й таке, що містить специфічне поєднання прийомів та методів викладання в процесі навчання, якому притаманні основні риси наукового пошуку.

Критерієм значимості кожного заняття є рівень активності розумової діяльності студентів, який визначається такими компонентами, як інтерес до навчання, ініціативність в навчальній роботі, самостійність та напруження розумових та фізичних сил для досягнення пізнавальних цілей, які виникають в процесі навчання.

С. Смирнов [9] називає такі основні шляхи підвищення активності студента та ефективності всього навчального процесу: 1) посилити навчальну мотивацію студенту за рахунок його внутрішніх та зовнішніх мотивів; 2) створити умови для формування нових і більш високих форм мотивації; 3) дати студентові нові та більш ефективні засоби для реалізації своїх установок на активне оволодіння новими видами діяльності, знаннями та вміннями; 4) забезпечити більшу відповідність організаційних форм і засобів навчання його змісту; 5) інтенсифікувати розумову роботу студента за рахунок більш раціонального використання часу навчального заняття, інтенсифікації спілкування студента з викладачем і студентів між собою; 6) забезпечити науково-обґрунтований добір матеріалу, який підлягає засвоєнню, на основі його логічного аналізу і виділення основного змісту.

Досягнення активізації пізнавальної діяльності студентів має спиратись перш за все на структуру процесу діяльності, обґрунтовану М. Кочаном [3]. Згідно з цим обґрунтуванням діяльність проектується на психіку у вигляді п'яти взаємопов'язаних блоків: мотиваційного, орієнтаційного, операційного, енергетичного та оціночного. Якщо випадає принаймні один блок, пізнавальна діяльність не є повноцінною. Для того, щоб заняття було ефективним, викладач має забезпечити включення усіх п'яти блоків.

Значний мотиваційний ефект має професійна спрямованість навчання студентів у ВНЗ [6]: 1) добір і подання матеріалу повинні забезпечувати досягнення цілей і завдань, визначених в освітньо-кваліфікаційній характеристиці, розуміння прикладного значення даної дисципліни для своєї професії; 2) матеріал завдань повинен бути зрозумілим і служити засобом формування узагальнених умінь; 3) в теоретичній частині довільної дисципліни має бути виділене фундаментальне ядро знань; виявлення і демонстрація численних зв'язків між фундаментальними ядрами допоможуть сформувати у свідомості студентів наукову картину світу і сучасну методологію пізнання; 4) при доборі задач і вправ слід формулювати їх зміст у контексті спеціальності.

Педагог, прагнучи розвинути розумові здібності студентів, повинен перш за все тренувати їхню здібність до спостереження, вести їх від неподільного сприйняття до цілеспрямованого і такого, що підлягає аналізу.

Завдання індивідуалізації полягає в тому, щоб врахувати в процесі навчання сильні й слабкі сторони в здібностях кожного студента, допомогти йому повніше і всебічно використати свої можливості вчитися і тим самим їх розвинути. Потребують індивідуалізації ті студенти, які мають значні труднощі в навчальній роботі через рівень їхньої попередньої підготовки та інші причини, й сильніші студенти, врахування особливостей яких сприятиме використанню і подальшому розвитку їхніх навчальних можливостей. Індивідуалізація навчання орієнтується на індивідуально-психологічні особливості студента, будується з урахуванням цих особливостей.

Диференціація навчання забезпечується через створення різних умов навчання для різних вищих навчальних закладів, факультетів, спеціальностей та спеціалізацій на факультеті, академічних груп студентів з метою врахування особливостей їхнього контингенту, а також шляхом впровадження комплексу методичних, психолого-педагогічних і організаційно-управлінських заходів, які забезпечують навчання в групах.

Диференціація змісту та форми допомоги для нестигаючих створити можливості для більш успішного здійснення індивідуалізації навчання. При відсутності ж диференціації щодо нестигаючих студентів число останніх значно зростає, і доводиться добирати індивідуальні завдання для більшого числа студентів. У цьому проявляється зв'язок диференціації й індивідуалізації навчання студентів.

Групи таких, що потребують підсиленої допомоги, не повинні бути постійними. За мірою зростання можливостей студентів вони менше потребують допомоги. Цей вид диференціації навчання не виключає, звичайно, можливості тимчасово знижувати і саму складність завдань, поки студенти не адаптуються до видів допомоги, яка надається викладачем. У подальшому ця допомога повинна зменшуватися, щоб розвивати самостійність студентів у навчанні. У процесі навчання необхідна також і диференціація щодо найбільш підготовлених студентів, які потребують поради стосовно розвитку своїх здібностей, індивідуальних завдань тощо. Для таких студентів корисно організувати читання спекурсів, залучати до роботи у наукових проблемних групах тощо.

Процес навчання у педагогічному вищому навчальному закладі є одночасно дидактичним і психологічним. Найтісніше об'єднання засвоєння знань, формування професійних навичок і вмінь, наукового пошуку, розвитку вищих розумових якостей студентів, активізації їх пізнавальної діяльності реалізується у навчальному процесі шляхом здійснення міжпредметних зв'язків.

Засвоєння студентами провідних світоглядних ідей навчальних дисциплін шляхом встановлення й реалізації міжпредметних зв'язків повинно забезпечити єдність функцій освіти, розвитку і виховання у

предметній системі навчання. Під впливом міжпредметних зв'язків пізнавальні уміння, які набуваються студентами, стають узагальненими, загальнопредметними і міжпредметними.

Висновок. Таким чином, інтеграційні зміни у сучасному суспільстві, що здійснюють активний вплив на процеси у цілому світі й Україні зокрема, вимагають від педагогів і науковців вирішення низки актуальних проблем, серед яких одне із провідних місць займає підготовка майбутніх викладачів спецтехнологій до здійснення своєї професійної діяльності в умовах інформатизації навчального процесу. Викладач спецтехнологій повинен володіти системою знань про інформаційно-комунікативні технології, їхні технічні та дидактичні можливості у навчанні студентів, системою вмінь використання у своїй професійній діяльності; а також у нього повинен бути сформований належний рівень інформаційної компетентності.

Перспективи подальших досліджень. Можливість удосконалення та поглиблення основних елементів розвитку творчих здібностей у майбутніх викладачів професійної освіти.

Використані джерела

1. Богоявленский Д.Н. Психология усвоения знаний в школе / Д.Н. Богоявленский, Н.А. Менчинская. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1979. – 185 с.
2. Давыдов В.В. Виды обобщения в обучении / В.В. Давыдов. – М., Педагогика, 1972. – 424 с.
3. Кочан М.С. Человеческая деятельность. Опыт системного анализа. / М.С. Кочан. – М.: Политиздат, 1974. – 458 с.
4. Никандров Н.Д. Современная высшая школа капиталистических стран. / Н.Д. Никандров. – М.: Высшая школа, 1978. – 184 с.
5. Основы педагогики и психологии высшей школы / Под редакцией академика АПН СССР А.В. Петровского. – М.: Издательство Московского университета, 1986. – 304 с.
6. Педагогика и психология высшей школы: Учебное пособие. – Ростов н/Д: Феникс, 2002. – 544 с.
7. Педагогічна психологія: Навч. посібник / Л.М. Проколієнко, М.Й. Боришевський, В.О. Моляко та ін.; [За ред. Л.М. Проколієнко, Д.Ф. Ніколенка]. – К.: Вища шк., 1991. – 183 с.
8. Рубинштейн С.Л. О мышлении и путях его исследования / С.Л. Рубинштейн. – М., 1958. – 148 с.
9. Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности: Учеб. пособие для студ. высш. пед. заведений / С.Д. Смирнов. – М.: Издательский центр "Академия", 2001. – 304 с.

Torubara O.

PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL BASICS OF FUTURE TEACHER OF SPECIAL TECHNOLOGIES TRAINING

The article deals with the learning activity's activation, which is in the control of motivation and psychic processes used while studying the characteristic feature of the mental development is the accumulating of the special fund of well-practiced and strongly acquired mental methods, which can be valeted to intellectual skills. The mental development of a personality takes place not only in the process of learning but in the other rings of human activity. The ability to study is a relatively persistent individual peculiarity of a person and it characterizes the process of acquiring knowledge by easiness and fluency of acquiring knowledge, mastering of methods of mental activity, the ability to organize knowledge into the system, the formed rational ways of learning activity.

It was stated the with the aim of learning processes activation the teacher must deliver the material at the high scientific level and an the same time intelligibly; desire to use the possibilities attention and understanding, pay attention of students to the most important statements; create positive emotional background by different ways. The important means of activation is the problem learning, based on the laws of creative acquiring of knowledge and ways of activity, it contains the specific combination of ways and methods of teaching in the learning process, it has the factures of scientific search. One of the first – rank tasks of improving the educational process at higher school is the formation with students the culture of learning activity, the desire of a personality to develop his intellectual abilities, improvement of its highest creative level.

It was proved the in stimulating the learning activity the great meaning belonds to the ability of a teacher to encourage his students to understand the logics and sequence in delivering of a certain theme, to find out the main and the most important statements. The good effect in activation of the mental activity of students is given by the method which makes them to compare, to confront new facts, examples and statements with the, who was learnt earlier. The process of studying in pedagogical higher educational establishment is simultaneously didactic and psychological. The most tight combination of acquiring knowledge, formation of professional skills and abilities, scientific search, development of higher mental qualities of students, activation of their learning activity is realized in the learning process by means of intersubjective connections.

Key words: *special technologies, professional activity, motivation, creative abilities, mental development, independence, intensification.*

Стаття надійшла до редакції 20.04.2016 р.